

ПРОГРАМА
З ФІЛОСОФІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СКЛАДАННЯ
КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ АСПІРАНТІВ ТА ПОШУКУВАЧІВ
ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Загальна редакція програми – **проф. Добронравова І.С.**

Укладачі:

проф. Добронравова І.С.

проф. Сидоренко Л.І.

проф. Чуйко В.Л.

доц. Комар О.В.

доц.Кравчук А.А.

доц. Пипич А.І.

доц.Павлов Ю.В.

доц. Руденко О.В.

Затверджено вченою радою філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
«30» квітня 2015 року, протокол № 4

ВСТУП

Деякі тенденції в розвитку філософії наприкінці ХХ та на початку ХХІ століть.

«Онтологічний поворот» в філософії ХХ століття (Е.Гусерль, М.Гайдегер).

«Лінгвістичний поворот» у філософії ХХ століття. (аналітична філософія, неопозитивізм, герменевтика, лінгвістична філософія).

«Комунікативний поворот в філософії ХХ століття (К.Апель, Ю.Габермас).

Радикальне звернення до людини і соціокультурні виміри людського (філософська антропологія, екзистенціалізм, філософія культури, філософія життя, неофрейдизм, соціальна філософія)

Особливості позиції постмодернізму в розумінні свату, людини і завдань філософії. (Ж.Деріда, Ж.-Ф.Ліотар, Ж.Бодріяр). Логіка смислу Ж.Дельоза.

Інтегративні тенденції розвитку сучасної філософії. Проблема раціонального обґрунтування етики за доби науки (К.-О.Апель, Ю.Габермас).

Натуралістичні тенденції в постаналітичній філософії (Д.Девідсон, Д.Денет)

РОЗДІЛ І

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ НОВОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ І МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Основна методологічні традиції новоєвропейської філософії.

1. Методологічна традиція раціоналізму.

Започаткування фізичного методу Галілеєм (за книгою Е.Гусерля "Криза європейських наук", розділ 1, параграфи 9-12).

Поняття дедуктивного методу. Р.Декарт про метод наукового пізнання. (за книгою "Міркування про метод", розділ "Основні правила методу").

2. Методологічна традиція емпіризму.

Обґрунтування емпіризму Ф.Беконом. Поняття "індукція" та "індуктивний метод". Індуктивний метод і поняття позитивних наук. (О.Конт, Г.Спенсер, Дж.Мілль). Емпіризм і психологізм другої хвилі позитивізму (Е.Мах, Р.Авенаріус).

Методологічні концепції сучасності.

3. Методологічна концепція логічного аналізу (Б.Рассел, Л.Вітгейнштайн, неопозитивізм).

Розуміння філософії як логічного аналізу науки та антиметафізична настанова. Логічне прояснення думок як завдання філософії, поняття логічного атомізму

(за книгою Л.Вітгейнштайна "Логіко-філософський трактат").

Емпіричний редуціонізм "Віденського гуртка", принцип верифікації.

Методологічна концепція лінгвістичного аналізу. (Теорія мовного значення як вжитку в "пізнього" Вітгейнштайна: концепція "мовних ігор" та "сімейних схожостей").

4. Методологічні концепції наукового раціоналізму.

Критичний раціоналізм К.Поппера. Фалібілізм. Принцип фальсифікаціонізму. Методологія науково-дослідницьких програм І.Лакатоса. Раціональна реконструкція історії науки.

Критична оцінка пізнавальних цінностей в модель наукової раціональності Л.Лаудана.

5. Методологічні концепції історизму. (Т.Кун, С.Тулмін).

Основні поняття концепції наукових революцій Т.Куна: парадигма, наукове співтовариство, нормальна наука, наукова революція.

Поняття концептуальної революції у С.Тулміна. Новації та відбір.

6. Методологічна концепція релятивізму.

"Методологічний анархізм" П.Фойерабенда: принцип проліферації теорій та теза про їх несумірність, теоретична навантаженість досвіду.

Теза Дюгема-Куайна про неможливість перевірки окремих суджень, а тільки теоретичної системи загалом. Онтологічна відносність за В.Куайном.

7. Методологічна концепція реалізму.

Х.Патнем про труднощі розуміння істини як відповідності, визначення істини як раціонального обґрунтування прийнятності суджень. Реалізм з "людським обличчям".

РОЗДІЛ II НАУКА ТА ЇЇ ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ

Феномен науки

I. Багатовимірність феномену науки і багатоаспектність його вивчення філософією.

Наука як пізнавальна діяльність, система знання, культурний феномен, соціальний інститут. Наука в системі техногенної цивілізації.

2. Наука як сутнісне явище Нового часу (за працею М.Гайдеггера "Час картини світу").

Метафізичне обґрунтування наукового дослідження Р.Декартом. Відмінність розуміння світу як картини в Новому Часі від давньогрецьких та середньовічних уявлень про світ і пізнання.

Місце системи філософських засад науки серед підвалин наукового пізнання

3. Наукові картини світу як складова підвалин наукового пізнання.

Специфіка наукової картини світу як системи теоретичного знання.

Категоріальні засади наукової картини світу як онтологічна складова системи філософських засад науки.

4. Ідеали і норми наукового дослідження як складова підвалин наукового пізнання.

Філософські засади ідеалів і норм як гносеологічна складова системи філософських засад науки. Стиль наукового мислення як конкретно-історичний спосіб існування ідеалів і норм наукового дослідження, що відповідає науковій картині світу свого часу.

5. Глобальні наукові революції і зміна історичних типів наукової раціональності.

Глобальні наукові революції як зміна системи засад наукового знання. Зміна історичних типів наукової раціональності: від класичної до некласичної і постнекласичної науки.

Філософські засади науки

і їхня зміна при переході від класичної до некласичної і постнекласичної науки.

Філософські засади наукової картини світу (онтологічна складова системи філософських засад науки).

6. Філософські засади наукових картин світу: системність, цілісність, складність як способи розуміння єдності багатоманітного у світі.

Речі, властивості, відношення. Відношення і закони. Системи і структури. Ціле і частини. Самоорганізація як становлення складного цілого. Типи цілісності складних систем, що самоорганізуються, та їх динамічна стійкість.

7. Філософські засади наукових картин світу: причинність і детермінізм.

Причиновість і необхідність в класичній фізиці: Лапласівський детермінізм і динамічні закони. Ймовірнісна причинність в некласичній науці: статистичні закони як зв'язок необхідного і випадкового. Проблеми причиновості в постнекласичній науці: ситуації біфуркації як ситуації формування причини; непередбачуваність причинно визначених процесів в детермінованому хаосі. Детермінізм в біології і проблема доцільності біологічних систем. Категорії необхідності і випадковості в концепціях акциденталізму і динамізму.

Концепція Ж.Моно.

8. Філософські засади наукових картин світу: простір і час.

Проблема скінченності і нескінченності простору і часу в контексті космологічних уявлень: класичних (І.Ньютон), релятивістських (А.Ейнштейн, О. Фрідман), сучасних (С.Вайнберг, А.Лінде).

Проблема незворотності часу в класичній, некласичній, постнекласичній фізиці.

Простір як категорія математичних наук. Простір і час у засадах сучасної географічної науки.

Специфіка біологічного часу як внутрішнього часу живих систем

9. Синергетика як нове світобачення. Синергетика як загальнонаукова дослідницька програма вивчення процесів самоорганізації. (Г.Хакен).

Складність, темпоральність, цілісність - риси нового світобачення (за І.Пригожиним).

Динамічний хаос як єдність порядку і безладу. Конструктивна роль хаосу у становленні багатоманітності складних систем.

10. Зміна засад розуміння реальності в сучасній науковій картині світу: від незмінності до глобального еволюціонізму.

Єдність багатоманітності у світі як генетична єдність. Самоорганізація світу і самоорганізація в світі. Структурна організація матерії в світі як результат його самоорганізації. Філософська інтерпретація і світоглядні наслідки космологічної концепції множинності світів. Світи і Універсум. Можливий, віртуальний і дійсний модуси буття.

Філософські засади ідеалів і норм сучасної науки (гносеологічна складова системи філософських засад науки)

11. Гносеологічні засади наукового дослідження.

Зміна уявлень про співвідношення суб'єкта та об'єкта пізнання при зміні типів наукової раціональності. Наукова істина та її критерії.

12. Емпіричне та теоретичне в науковому пізнанні.

Емпіричний і теоретичний рівні наукового дослідження. Емпіричне та теоретичне в науці (мова, засоби дослідження, об'єкти, методи, моделі) Наукові проблеми, ідеї, гіпотези і теорії.

13. Структура і методи емпіричного дослідження.

Експеримент і данні спостереження. Процедури переходу до емпіричних залежностей і наукових фактів Теоретична завантаженість наукового факту.

14. Структура і методи теоретичного дослідження.

Теоретична модель і теоретичний закон. Математичний апарат та його інтерпретації (емпірична і семантична). Абстрактні об'єкти теорії і абстрактні об'єкти картини світу і процедури їхньої побудови (ідеалізація, конструювання). Методи утворення теоретичних понять. Співвідношення абстрактних об'єктів і теоретичних понять з теоретичними термінами (значення і смисл терміну). Типи наукових теорій і методологічні моделі їхньої структури. Методологічні проблеми теоретизації біології, геології, географії.

15. Загальнонаукові методологічні принципи.

Нормативний характер методологічних принципів науки. Вимоги до наукової теорії як загальнонаукові методологічні принципи. Вимога перевірюваності або принцип спостережуваності. Вимога максимальної загальності теорії або її пояснювальної сили. Вимога передбачувальної сили теорії. Вимога принципової простоти теорії.

16. Методологічні принципи конкретних наук.

Методологічні принципи як складова стилю наукового мислення, історичний характер методологічних принципів конкретних наук, їхня евристична роль. Ідеали і норми пояснення в фізиці як методологічні настанови: принцип причинності, принципи дальності і близькодії, принципи збереження. Принцип відповідності у фізиці як регулятив співвідношення між старою і новою теоріями.

Вимоги несуперечності, повноти і незалежності вихідних положень математичної теорії і проблеми встановлення відповідності математичних теорій цим вимогам.

Специфіка наукових теорій біології, геології, географії, хімії у порівнянні з фізичними теоріями.

17. Методологічні проблеми нелінійного природознавства як феномену постнекласичної науки.

Роль комп'ютерної революції у розвитку нелінійного природознавства. Співвідношення аналітичних і обчислювальних методів в рішенні нелінійних рівнянь. Застосування нових математичних методів (ітераційні процедури, фрактальна геометрія і т. ін.) і зміна ідеалів і норм пізнавальної діяльності. Переоцінка ролі фундаментальних теорій у нелінійному природознавстві.

ЛІТЕРАТУРА

Литература до вступу

Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня західна філософія науки. Підручник. Київ: «Парапан», 2008, 215с.

Западная философия: итоги тысячелетия. – М., 1997.

Основы философии. От классики к современности. Учебное пособие. – М.: Гранд. 1998.

Проблема человека в западной философии.- М., 1988 .

Радугин А.А. Философия. Курс лекций. - М.,1995. (Лекции 9,11,12).

Современная западная философия. Словарь.- М.,1991.

Філософія. Курс лекцій. - К., 1993.(Лекція 8).

Апель К.-О. [Ап'рїорні спільноти комунікації та основи етики. До проблеми раціонального обґрунтування етики за доби науки.](#)// Сучасна зарубіжна філософія.- К., 1996.- С.359-421.

Бердяев Н.А. О назначении человека.- М.:Республика, 1993.

Бубер М. Проблема человека // Лабиринты одиночества.- М.: Прогресс, 1989.

Гидденс Э. Постмодерн//Философия истории. Антология. - М., 1995. - С.340-347.

Делез Ж . Логика смысла. М.: «Academia», 1995, 298с.

Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство.- М.:Политиздат, 1990.

Камю А. Миф о Сизифе. //В кн.: Бунтующий человек. -М., 1990 или в кн.:Сумерки богов. – М., 1990.

Лук'янець В.С., Соболев О.М. Філософський постмодерн. – К.: “Абрис”, 1998.

На путях постмодернизма. - М., 1995.

Постмодернизм и культура. - М., 1991.

Сартр Ж.-П. Экзистенциализм - это гуманизм // Сумерки богов.- М.: “Полит.лит”, 1989.

Страуд Б. [Аналитическая философия и метафизика](#)// Аналитическая философия. Избранные тексты. – М. “Московский университет”. - 1993.- С. 159-174.

Шарден де Т. [Феномен человека](#).- М.: Наука, 1987.

Феномен человека: Антология.- М.: Высшая школа, 1993.

Фромм Э. Иметь или быть.- М.:Прогресс, 1990.

[Философия XX века](#). - М., 1997.

Хабермас Ю. [Комунікативна дія і дискурс](#). В кн.:Першоджерела комунікативної Хайдеггер М. Письмо о гуманизме //Время и бытие.- М., 1993.

Література до розділу І.

1. Гуссерль Э. [Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология](#) // Вопр.филос. - 1992. - №7.- С.148-176.
- Декарт Р. [Рассуждения о методе](#), чтобы всемерно исправлять свой разум и доискивать истину в науках. // Декарт Р. Соч. в 2-х томах, - М., 1989. - Т.1 - С.256-262, 285-286.
- Декарт Р. [Метафізичні розмисли](#). - К., 2000. - С. 7-70.
2. Антология мировой философии.- М., 1971. – Т.3. С.548-621.
- Бэкон Ф. О достоинстве и приумножении наук// Бэкон Ф. Соч. в 2-х т. - М., 1971. - Т.1.
- Бэкон Ф. Новый Органон // Бэкон Ф. Соч. в 2-х т. - М., 1972. Т.2
- Бэкон Ф. Великое восстановление наук.// Бэкон Ф. Соч. в 2-х томах, - М., 1971. - Т.1. - С.156-184; 212-215; 217-243; 318-329.
- Бэкон Ф. [Фрэнсис Бэкон](#). //Философия науки. Хрестоматия. - М., 2005. - С.293-299.
- Роберт С. Коэн. Эрнст Мах. Физика, восприятие и философия науки. //Современная прогрессивная философская и социологическая мысль в США. - М., 1977. С.299-340.
- Позитивизм и наука. - М., 1975.
- 3.Вітгенштайн Л. [Tractatus logico-philosophicus](#). Філософські дослідження. - Київ: Основи, 1995. ([zip-архів документа Word97](#))
- Карнап Р. Значение и необходимость. - М., 1959.
- Карнап Р. Философские основания физики. Введение в философию науки. - М.: Прогресс, 1971. - С.299-359.
- Карнап Р. [Преодоление метафизики логическим анализом языка](#) //Аналитическая философия: становление и развитие. – М., 1998.
- Малкольм Н. Мур и обыденный язык //Аналитическая философия XX века. - М., 1993. - С.84-89.
- Мур Дж. Доказательство внешнего мира //Аналитическая философия XX века. - М., 1993. - С.66-84.
- Остин Дж. Значение слова //Аналитическая философия XX века.- М., 1993. - С.105-121.
- Рассел Б. [Мое философское развитие](#) //Аналитическая философия XX века. - М., 1993. - С.11-27.
- Рассел Б. Человеческое познание. Его сфера и границы. - М., 1957. (или К., 1997).
- Рассел Б. [Логический атомизм](#)//Аналитическая философия: становление и развитие. – М., 1998. – С.17-38.
- Рассел Б. [Философия логического атомизма](#). Томск, 1999. - С.3-108.
- Рейхенбах Г. Философия пространства и времени. - М., 1985.
- Френкель А., Бар-Хиллел И. Основания теории множеств. - М., 1966.
- Чизолм Р. Философия и обыденный язык //Аналитическая философия XX века. - М., 1993. - С.100-105.

- Шлик М. [Поворот в философии](#) // Аналитическая философия XX века. - М., 1993. - С.28-33.
- Шлик М. О фундаменте познания // Аналитическая философия XX века. - М., 1993. - С.33-50.
4. Пуанкаре А. О науке. - М.:Наука 1983. - С. 21-41,53,102-114, 159-169, 309-312.
- Поппер К. Реализм и цель науки//Современная философия науки. - М., 1996. - С.92-105.
- Лакатос И. Бесконечный регресс и обоснование математики // Современная философия науки. - М., 1996. - С.106-135.
- Лакатос И. [Фальсификация и методология научно-исследовательских программ.](#) – М.: “Медиум”, 1995. – С.12-83, 159-168.
- Лакатос И. [История науки и ее рациональные реконструкции](#)// Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки. – М., изд-во “Прогресс”, 1978. С. 203-235.
- Лаудан Л. [Наука и ценности](#)//Современная философия науки. - М., 1996. - С.295-342.
- Поппер К. [Логика и рост научного знания.](#) М.:Прогресс, 1983 - С.46-63, 73-123, 316-378, 380-391.
- Грязнов Б.С., Дынин Б.С., Никитин Е.А. Теория и ее объект.- М., 1973 - С.143-238.
- 5.Кун Т. Объективные, ценностные суждения и выбор теории //Современная философия науки. - М., 1996. - С.61-82.Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы. - М., 1982.
- Кун Т. [Структура научных революций.](#) М.1977. Разделы I, II, III, IV, X, XIII.
- Тулмин Ст. [Концептуальные революции в науке](#) //Структура и развитие науки: Из Бостонских исследований по философии науки. М. 1978. - С. 170-189.
- Тулмин Ст. Человеческое понимание. – М.,1984.
6. Куайн В. [Онтологическая относительность](#) //Современная философия науки. - М., 1996. - С.18-39.
- Фейерабенд П. [Избранные труды по методологии науки.](#) М., 1986. - С.126-151, 153-164,166-182,186-198, 216, 219-236.
7. Патнем Х. [Введение к книге "Реализм и разум"](#) //Современная философия науки. - М., 1996. - С.209-220.
- Патнем Х. [Философы и человеческое понимание](#) //Современная философия науки. - М., 1996. - С.221-245.
- Патнем Х. [Реализм с человеческим лицом](#) //Аналитическая философия: становление и развитие. Антология. - М. - 1998.С 466-495.
- Селларс У. Научный реализм или "миролюбивый" инструментализм? // Структура и развитие науки. - М., 1977., - С.299-340.

Література до розділу II.

1. Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки – Київ: ВПЦ "Київський університет", - 2008, - 223с.
Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки // Підручник для студентів філософських факультетів та аспірантів – Київ: “ Логос ”. — 2009, -243 с.
Філософія. Курс лекцій. Під ред.І.В.Бичка. - К., 1993. Лекція 14. - С.330-335.
Філософія и методология науки (под ред.В.И.Купцова). - М., 1996. - С.7-30.
Наука и культура: гуманистический аспект.- Харьков. 1991.
- 2.Хайдеггер М. [Время картины мира](#).// Время и бытие. М., 1993, с.41-62.
Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. С.14-28.
Философия и методология науки /под ред.В.И.Купцова/. - М.,1996. С.57-65.
Степин В.С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации //Вопр.филос. - 1989. - N10. - С.3-18.
- 3.Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.278-306.
Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации.- М. 1994.- с.3-80.
- 4.Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.14-28.
Микешина Л.А. Детерминация научного познания. Л.1973.
Крымский С.Б. Научное знание и принципы его трансформации. К., 1974. С. 88-108.
Кримський С.Б. Запити філософських смислів. // Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008, 718с. С.444-717.
Степин В.С. Структура и эволюция теоретических знаний. //Природа научного познания". - Минск. 1979.
5. Степин В.С. Теоретическое знание. М., 2000, гл. 4, 5.
Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.278-306
6. Добронравова И.С. [Синергетика: становление нелинейного мышления](#). - К., 1990. - Гл.2.
Попович М.В. Раціональність і виміри людського буття. -К.,1997 - Розділ І. с.8-13.
7. Мякишев Г.Я. От динамики к статистике. - М., 1983.
Мякишев Г. Я. [Физическая теория](#). – М.; Наука, 1980. – С. 420-436.
Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. - М., 1986.

- Добронравова И.С. [Синергетика: становление нелинейного мышления](#). - К., 1990. - Гл.2, параграф 6.
- 8.** Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы. - М., 1982.
- Вайнберг С. Первые три минуты. - М., 1981
- Молчанов Ю.Б. Четыре концепции времени в философии и физике. - М., 1977.
- Николис Г., Пригожин И. Познание сложного. М., 1990. Приложение 5.
- Рейхенбах Г. Направление времени. - М., 1982.
- Уитроу Дж. Естественная философия времени. - М., 1964.
- Линде А.Д. Раздувающаяся Вселенная. - УФН, т.144, вып.2. окт.1994
- 9.** Пайтаген Х.-О., Рихтер П.Х. [Красота фракталов](#). - М., 1993.
- Аршинов В.И., Буданов В.Г. Синергетика наблюдения как познавательный процесс. // Философия. Наука. Цивилизация. М., 1999.
- Шустер Г. Детерминированный хаос. - М., 1988.
- Николис Г., Пригожин И. Познание сложного М., 1990. Гл.1,2,6. Приложение 5.
- Добронравова И.С. [Синергетика: становление нелинейного мышления](#). - К.:Лыбидь, 1990. - Гл.1,3.
- Климонотович Н.Ю. Без формул о синергетике. - Минск:Вышайша школа, 1986. Синергетическая парадигма. М., 2000.
- Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировидение//Вопр. философии, 1992.- №12.
- Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего М, 1997.
- Кратчфилд Дж., Фармер Дж., Паккард Н., Шоу Р. [Хаос](#). //В мире науки - 1987, №2
- Лоскутов А.Ю., Михайлов А.С. Введение в синергетику. М., 1990.
- Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы. – Москва: Институт компьютерных исследований, 2002, 656 с.
- Моисеев Н.Н. Алгоритмы развития. - М., 1987.
- Синай Я.Г. Случайность неслучайного.//Природа. - 1981.-№3.
- 10.** Крымский С.Б., Кузнецов В.И. [Мировоззренческие категории в современном естествознании](#). - К., 1983. - Гл.2.
- Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего М, 1997
- Линде А.Д. Раздувающаяся Вселенная. - УФН, т.144, вып.2. окт.1994.
- Пригожин И., Николис Г. Познание сложного - М., 1992.
- Добронравова И.С. Наукова бачення місця людини в світі //Філософія. Курс лекцій. Лекція 14. - К., 1993.
- Вайнберг С. Первые три минуты. - М., 1981
- 11.** Мамардашвили М.К. Сознание как философская проблема //Вопр.филос. - 1990. - N10.
- Добронравова И.С. Наукове бачення місця людини в світі //Філософія. Курс лекцій. Лекція 14. - К., 1993.

- Добронравова И С Идеалы и типы научной рациональности. //Философия. Наука. Цивилизация. М.,1999.
- Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.303-306.
- Тихонов А.А. Гносеологические отношения. Статус и структура. // Филос. науки, 1991 N1
- 12.** Никифоров А.Л. [Философия науки: история и методология](#).- М., 1998.- Ч.2.
- Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.193-199.
- Степин В.С. [Теоретическое знание](#). М., 2000.
- Швырев В.С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании. М., 1978.
- 13.** Баженов Л.Б. [Строение и функции естественнонаучной теории](#).- М., 1986. - Гл.4,5.
- Никифоров А.Л. [Философия науки: история и методология](#).- М., 1998.- Ч.2.
- Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.199-217.
- Степин В.С. [Теоретическое знание](#). М., 2000. Гл.2
- Степин В.С. Структура и эволюция теоретических знаний//Природа научного познания.- Минск, 1979.
- 14.** Грязнов Б.С., Дынин Б.С., Никитин Е.А. Теория и ее объект.- М., 1973. - С.143-238.
- Никифоров А.Л. [Философия науки: история и методология](#).- М., 1998.- Ч.2.
- Пикашова Т.Д. Разрешение проблемы теоретического знания. – Киев, 1986.
- Степин В.С. Становление научной теории. – Минск, 1976.
- Степин В.С. [Теоретическое знание](#). М., 2000. Гл.2
- Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. [Философия науки и техники](#). - М., 1997. - С.217-226, 248-278.
- 15.** Баженов Л.Б. [Строение и функции естественнонаучной теории](#).- М., 1986. - Гл.4,5.
- Идеалы и нормы научного исследования. – Минск, 1981.
- Гемпель К. Г. Логика объяснения. - М., 1998.
- Лекторский В.А., Швырёв В.С. Методологический анализ науки. (Типы и уровни). - //Философия, методология, наука. - М., 1972
- Никитин Е.П. От идеологии к методологии. - Вопросы философии, № 10, 1998 - С 77-87.
- Степин В.С. [Теоретическое знание](#). М., 2000.
- 16.** Никифоров А.Л. [Философия науки: история и методология](#).- М., 1998.- Ч.2.
- Методологические принципы физики. – М., 1975.
- Пикашова Т.Д. Разрешение проблемы теоретического знания. – Киев, 1986.
- Степин В.С. [Теоретическое знание](#). М., 2000.
- 17.** Аршинов В.И., Буданов В. Г. Синергетика наблюдения как познавательный процесс. // Философия. Наука. Цивилизация. М., 1999.
- Пайтаген Х.-О., Рихтер П.Х. [Красота фракталов](#). - М., 1993.

- Шустер Г. Детерминированный хаос. - М., 1988.
- Николис Г., Пригожин И. Познание сложного.- М.,1990. Гл.1,2,6
- Добронравова И.С. [Синергетика: становление нелинейного мышления.](#) - К.:Лыбидь, 1990. - Гл.1,3.
- Капица С.П., Курдюмов С.П, Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего М, 1997.
- Климонотович Н.Ю. Без формул о синергетике. - Минск: “Вышайша школа”, 1986.
- Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировидение.- Вопросы философии, N 12, 1992.
- Князева Е Н, Курдюмов С П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем — М., 1994.
- Степин В.С. [Теоретическое знание.](#) М., 2000.
- Эпистемология и постнеклассическая наука. - М., 1992.

РОЗДІЛ ІІІ
(для аспірантів природничих спеціальностей)
СВІТОГЛЯДНО - МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ
ПРИРОДОЗНАВСТВА

БІОЛОГІЯ

1. Концепція еволюціонізму (від теорії Ч.Дарвіна до синергетичних поглядів)
2. Методологія редукціонізму в дослідженні живого
3. Синергетичне бачення живих систем.
4. Біоетична концепція в сучасному дослідженні живого

ЛІТЕРАТУРА

1. Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки. К.: 2008. – Розд. 3.4; 3.5.2.
- История биологии с древнейших времен до начала XX века. - М., 1972.
- Рьюз М. Философия биологии.- М., 1977.
- Бернал Дж. Молекулярная структура, биохимическая функция и эволюция // Теоретическая и математическая биология. М.: Мир, 1968. - С.110 - 153.
- Карпинская Р.С., Лисеев И.К., Огурцов А.П. Философия природы: коэволюционная стратегия. - М., 1995.
- Крисаченко В.С. Философский анализ эволюционизма. - Киев: Наукова думка, 1990.
- Найдыш В.М. [Концепции современного естествознания.](#) М., 1999.
- Сидоренко Л.І. [Матеріали по світоглядно-методологічним концепціям.](#)

2. Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки. К.: 2008. – Розд. 3.5.1.

Общая теория систем.- М, 1966.

Милсум Дж. Анализ биологических систем управления.- М., 1966.

Шмальгаузен И.И. Кибернетические вопросы биологии.- Новосибирск, 1968.

Шредингер Э. Что такое жизнь с точки зрения физика? - М., 1972.

Карпинская Р.С. Методология биологического редукционизма // Вопр. философии. - 1974. - № 1.

Найдыш В.М.. [Концепции современного естествознания](#). М., 1999.

Степин В.С. Синергетика и системный подход // Вопр. филос. - 2003. - N8.

3. Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки. К.: 2008. – Розд. 3.3.9; 3.4.7.

Сидоренко Л.І. Фізика живого як наука о живом.//Фізика живого. - К., 2001. - Т.9. - Вып. 2.

Сидоренко Л.І. Біологія ХХІ ст.: методологічні пропозиції в контексті постнекласичної раціональності // Практична філософія. – 2009. - № 4. – С.3-
Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. М.:Эдиториал УРСС, 1986. - 420 с.

Исаева В. В. Синергетика для биологов. Вводный курс

<http://bookscity.info/katalog4/file929.html>

4. Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки. К.: 2008. – Розд. 1.5.10.

Кисельов М.М. [Біологічна етика в системі практичної філософії](#)

Режим доступу;

<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>

Кулініченко В.Л.. [Філософсько-світоглядні засади біоетики](#) // Практична філософія. - 2001. - №3 <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>

Поттер В.Р. Биоэтика. Мост в будущее. К.: 2002. - 215 с.

Єрмоленко А. Практична філософія природи К.М. Маєр-Абіха // Маєр-Абіх К.М. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільно світу. – К.: Лібра, 2004. – С. 170-181.

Сидоренко Л.І. Проблеми етики науки в постнекласичному дискурсі //Філософські проблеми гуманітарних наук. Альманах. – 2010. - № 19. – С.121-125.

Сидоренко Л.І. [Матеріали по світоглядно-методологічним концепціям](#)

Этос науки / Отв. ред. Л. П. Киященко и Е. З. Мирская. – М.: Academia, 2008.

ФІЗИКА

1. Основні напрямки сучасної глобальної революції.
2. Концепція множинності світів в сучасній космології.

3. Концепція самоорганізації (синергетичний підхід). Синергетичний принцип підлеглості проти принципу редукції.
4. Концепції динамічного хаосу та фрактальної геометрії.

ЛІТЕРАТУРА

Вайнберг С. Первые три минуты.- М.,1981.

Данилов Ю. "Фрактальность", <http://www.humans.ru/humans/69116>

Данилов Ю.А. Красота фракталов. – В кн. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов., М.: “Прогресс-Традиция”, 2000. С. 186-190.

Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. - К.:Лыбидь, 1990. - Гл.1,3.

Добронравова И.С., Финкель Л.С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації// “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”. №1, 2005, с. 168-180 Розміщено на сайтах: <http://www.philsci.univ.kiev.ua> ; <http://www.synergetics.org.ua>

Климонотович Н.Ю. Без формул о синергетике. - Минск: “Вышайша школа”, 1986.

Князев Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировидение //Вопр. философии.1992.-№12.

Крымский С.Б., Кузнецов В.И. Мировозренческие категории в современном естествознании. - Киев: Наукова думка, 1983.- С. 178-187.

Линде А.Д. Раздувающаяся вселенная. - Успехи физических наук,

Линде А.Д. Физика элементарных частиц и инфляционная космология. - М.: Наука, 1990.

Мандельброт Б. Фракталы, случай и финансы. – В кн. Регулярная и хаотическая динамика., Москва-Ижевск: НИЦ, 2003. 255 с.

Мандельброт Б.Фрактальная геометрия природы. – Москва: Институт компьютерных исследований, 2002, 656 с.

Николис Г., Пригожин И. Познание сложного. М.,1990. Гл.1,2,6. Приложение 5.

Николис Г., Пригожин И. Познание сложного. М.,1990.Гл.1,2,6

Пайтген Х.-О, Рихтер П.Х. Красота фракталов: Образы комплексных динамических систем – М.: Мир, 1993. – 176 с

Пайтген Х.-О., П.Х.Рихтер “Красота фракталов. Образы динамических систем”, М. Мир, 1993, 176с.

Пригожин И., Стэнгерс И. Порядок из хаоса. М.: «Прогресс», 1986, 432с. Приложение 5.

Сандер Л.. Фрактальный рост, // "В мире науки", 1987, № 3.

Синергетическая парадигма. М., 2000.

Смирнов Б.М., Фрактальные кластеры. // “Успехи физических наук”, т.149, вып.2, ст. 177-219

Т.144, вып.2,окт.1984.

Тарасенко В.В. Метафизика фрактала. – Интернет видання <http://synergetic.ru/>

Тарасенко В.В. Особенности введения понятия фрактала. – Интернет видання <http://www.iph.ras.ru/~vtar/>

Шрёдер М. Фракталы, хаос, степенные законы. Миниатюры из бесконечного рая. – В. кн. Регулярная и хаотическая динамика, Москва -Ижевск: НИЦ 2001, 528 стр.

Яновский В.В. Фракталы Возникновение новой парадигмы в физике. http://universitates.kharkov.ua/2003_3/fractals.htm

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПРОГРАМИ ОБГРУНТУВАННЯ МАТЕМАТИКИ

1. Логіцизм як програма обґрунтування математики.
2. Інтуїціонізм як послаблення абстракції актуальної нескінченності.
3. Ідея фінітної математики в програмі формалізму. Теорема Гьоделя.
4. Конвенціоналізм про функції інтелектуальної інтуїції.

ЛІТЕРАТУРА

Богомоллов С.А. Актуальная бесконечность: Зенон Элейский и Георг Кантор. - Пс., 1923.- 82с.

Больцано Б. Парадоксы бесконечного. - Одесса, 1911. - VI- 118с.

Гейтинг А. Интуиционизм. Введение. - М. 1965.-200с.

Гейтинг А. Тридцать лет спустя.//Математическая логика и ее применение. - М., 1965. - 341с.

Клини С., Весли Р. Основания интуиционистской математики. - М., 1978.

Гильберт Д., Бернайс П. Основания математики: логические и формализация арифметики.- М., 1979. - С. 23-71.

Гильберт Д. Основания геометрии.- М., 1948. - 492с.

Бурбаки М. Элементы математики: очерки по истории математики.- М., 1963.- 292с.

Тарский А. Истина и доказательство.//Вопросы философии. 1972.- №8.

Виннер Н.Я. "Я - математик".-М., 1964.-355с.

Колмогоров А.Н. О принципе tertium non datur//Мат.сб.,1925. Вып.32. - С.646-667.

Філософські та методологічні проблеми кібернетики

1. Кібернетика як прикладна епістемологія.
2. Методологічні проблеми кібернетики другого рівня.
3. Комп'ютерна метафора у теорії штучного інтелекту.
4. Проблема репрезентації знання у теорії штучного інтелекту.

Література

Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня західна філософія науки. Підручник. — К.: Парапан, 2008.

Бейтсон Г. Кибернетическое объяснение. / Шаги в направлении экологии разума: избранные статьи по теории эволюции и эпистемологии / Пер. с англ. и предисл. Д. Я. Федотова. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: URSS, 2005.

Бейтсон Г. Избыточность и кодирование / ЭПИСТЕМОЛОГИЯ И ЭКОЛОГИЯ / Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии / Пер. с англ. М.: Смысл. 2000.

Ферстер Х. фон. О конструировании реальности // Цоколов С. Дискурс радикального конструктивизма. Традиции скептицизма и теории познания в современной философии и теории познания. / С переводом оригинальных работ П.Ватцлавика, Э. фон Глазерсфельда, Х. фон Ферстера, У.Матураны, Ф.Варелы, Г.Рота. — München: Verlag, 2000.

Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине. М.: Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983.

Саймон Г. Науки об искусственном. - М. "Едиториал УРСС". 2004.

Тьюринг А. Вычислительные машины и разум // Д.Деннет, Д.Хофштадтер Глаз Разума. М. 2004.

Хофштадтер, Д. Гёдель, Эшер, Бах: эта бесконечная гирлянда. — Самара: Издательский Дом „Бахрах-М”, 2001.

Серл, Дж. Сознание, мозг и программы // Аналитическая философия: Становление и развитие (антология). — М.: ДИК, Прогресс-Традиция, 1998.

Рассел С., Норвиг П. Искусственный интеллект. Современный подход. 2-е изд. /; пер. с англ. — М.: Издат. дом «Вильямс», 2006.

Амплби С. А. Кибернетика второго порядка: на пути к признанию // www.gwu.edu/~umpleby/recent_papers/1991_second_order_cybernetics_rus.htm
Umpleby, Stuart, "Second Order Science: Logic, Strategies, Methods" / http://www.gwu.edu/~umpleby/cybernetics_papers.html

ХІМІЯ

1. Розвиток структурних уявлень в хімії та їх методологічна значущість.
2. Становлення та розвиток уявлень про хімічний процес.
3. Методолгічна роль концепцій самоорганізації та неврівноважних систем для розвитку сучасного хімічного пізнання. . Загальна теорія хімічної еволюції та біогенезу А.П.Руденко.
4. Варіативність моделювання в квантовій хімії.

ЛІТЕРАТУРА

Кузнецов В.И. Общая химия. Тенденции развития. - М.: Высш. шк., 1989.

Вернадский В.И. Труды по всеобщей истории науки. – М.: Наука, 1988. – 458 с.

Генезис знания в европейской культуре и феномен науки. Методологические указания /Сост. В.Г. Пыхтин, Т.Ф.Пыхтина. – Новосибирск: Наука, 1992. – 56 с.

Рабинович В.Л. Образ мира в зеркале алхимии: от стихий и атомов древних элементов до элементов Бойля. – М.: Энергоиздат, 1981. – 152 с.

Сучасне природознавство: Когнітивний, світоглядний, культурно-історичний виміри / Відп. Ред.. В.С. Лук'янець, О.М. Кравченко. – К.: Наукова думка, 1995. – 271 с.

ГЕОЛОГІЯ

1. Стан розробки методологічних проблем геології.
2. Проблеми руху, часу та простору в геології.
3. Методологічні засади теоретизації та математизації геологічного знання.
4. Геологія та проблеми біосфери Землі.

ЛІТЕРАТУРА

Вернадский, В.И. Размышления натуралиста : в 2 кн. / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1975. –Кн. 1 : Пространство и время в неживой и живой природе. – 1975. – 174 с.

Высоцкий Б.П. Проблемы истории и методологии геологических наук. - М.: Недра, 1977. - 280с.

Груза В.В. Методологические проблемы геологии. - Л.:Недра, 1977. - 182с. Методологические и философские проблемы геологической науки. - Новосибирск: Наука, 1979. - 168с.

Мороз С.А., Ларченков Е.П. Основы познавательного процесса в современной геологии. – М.: Высшая школа, 1989. -352с.

Мороз С.А., Оноприенко В.И. Методология геологической науки. - Киев: Вища школа, 1983. - 199с.

Мороз С.А., Оноприенко В.И. Пространственно-временные аспекты стратиграфии. – М.: Высшая школа, 1988. -179с.

Назаров И.В. Методология геологического исследования. – Новосибирск: Наука 1982г. - 176 с.

Хаин В.Е., Рябухин А.Г. История и методология геологических наук. - М.: Изд-во МГУ, 1997. - 224 с.

Шарапов И.П. Метагеология. - М.: Наука, - 209с.

ГЕОГРАФІЯ

1. Роль і місце географічних дисциплін в системі новітніх наукових досліджень.
2. Змістовні параметри взаємозв'язку географічного та філософського знання.
3. Синтез природничонаукового і соціогуманітарного знання в географії.
4. Сучасні методологічні парадигми розвитку географічних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

- Арманд А.Д. Самоорганизация и саморегулирование географических систем. М., 1988.
- Булатов М.О., Малєєв К.С., Загороднюк В.П., Солонько Л.А. Філософія ноосфери. К., 1995.
- Вернадский В.И. Труды по философии естествознания. М., 2000.
- Географія в інформаційному суспільстві: зб.наук.праць. У 4-х тт. – К.: ВГЛ Обрії, 2008.
- История и методология естественных наук. География. МГУ., 1997.
- Еремкин А.И. Система межпредметных связей в высшей школе. Х., 1984.
- Лямин В.С. Философские вопросы географии. М., 1989.
- Мороз С.А., Онопрієнко В.І., Бортник С.Ю. Методологія географічної науки: Навч. посібник. - К., 1997.
- Методологические проблемы современной географии. К., 1993.
- Поросенков Ю.В., Поросенкова Н.И. История и методология географии. - Воронеж, 1991.
- Пригожин И. Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. М., 1986.
- Саушкин Ю.Г. Географическая наука в прошлом, настоящем, будущем.- М., 1980.
- Хаггет П. География: синтез современных знаний. М., 1979.
- Харвей Д. Научное объяснение в географии. М., 1987.
- Шаблій О.І. Суспільна географія: Теорія, історія, українознавчі студії. Львів, 2001.